

PRZEDMIOTOWY REGULAMIN

VIII WOJEWÓDZKIEGO KONKURSU Z BIOLOGII

DLA UCZNIÓW SZKÓŁ PODSTAWOWYCH WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

W ROKU SZKOLNYM 2026/2027

KIELCE

ROK SZKOLNY 2026/2027

Rozdział 1

Informacje ogólne

- §1.** Niniejszy Regulamin określa szczegółowe wymagania i umiejętności dotyczące organizacji VIII Wojewódzkiego Konkursu z Biologii dla uczniów szkół podstawowych województwa świętokrzyskiego w roku szkolnym 2026/2027.
- §2.** Informacje ogólne dotyczące organizacji VIII Wojewódzkiego Konkursu z Biologii dla uczniów szkół podstawowych województwa świętokrzyskiego w roku szkolnym 2026/2027 są umieszczone w Regulaminie Ogólnym Wojewódzkich Konkursów Przedmiotowych dla uczniów szkół podstawowych województwa świętokrzyskiego w roku szkolnym 2026/2027, opublikowanym na stronie internetowej Kuratorium Oświaty w Kielcach.
- §3.** Ilekcć w niniejszym Regulaminie Przedmiotowym jest mowa o Konkursie – rozumie się przez to VIII Wojewódzki Konkurs z Biologii dla uczniów szkół podstawowych województwa świętokrzyskiego.

Rozdział 2

Cele Konkursu

- §4.** Nadrzędnym celem VIII Wojewódzkiego Konkursu z Biologii dla uczniów szkół podstawowych jest wspieranie i rozwijanie zainteresowań oraz uzdolnień uczniów, a także pogłębianie wiedzy i umiejętności uczniów w zakresie biologii, w szczególności:
1. Rozwijanie i pogłębianie zainteresowań oraz pasji związanych z poznawaniem otaczającego świata.
 2. Wyłanianie talentów oraz rozbudzanie ciekawości poznawczej i twórczego działania.
 3. Rozwijanie umiejętności wykorzystywania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów.
 4. Kształtowanie samodzielności w zdobywaniu wiedzy biologicznej z wykorzystaniem różnych źródeł informacji.
 5. Motywowanie nauczycieli do pracy z uczniem zdolnym.
 6. Kształtowanie postawy systematycznej obserwacji zjawisk przyrodniczych oraz poszukiwania odpowiedzi na pytania drogą dobrze zaplanowanego i przeprowadzonego eksperymentu.
 7. Budowanie przekonania o złożoności biologii i jej powiązaniu z innymi dziedzinami nauki.

Rozdział 3

Organizacja Konkursu

§5. Czas trwania poszczególnych etapów Konkursu:

- 1) Etap I – szkolny: 90 minut.
- 2) Etap II – rejonowy: 60 minut.
- 3) Etap III – wojewódzki: 90 minut.

§6. Forma zadań na poszczególnych etapach

- 1) Etap I – szkolny: zadania zamknięte i otwarte.
- 2) Etap II – rejonowy: test online – zadania zamknięte.
- 3) Etap III – wojewódzki: zadania zamknięte i otwarte.

§7. Zasady organizacyjno-porządkowe:

1. Na każdym etapie Konkursu zabrania się wnoszenia do sal egzaminacyjnych oraz korzystania z wszelkich **środków dydaktycznych**, w tym: tablic, podręczników i książek, a także środków łączności (np. telefonów komórkowych) oraz jakichkolwiek innych urządzeń elektronicznych umożliwiających przechowywanie informacji lub łączenie się z sieciami bezprzewodowymi.
2. Na każdym etapie Konkursu uczeń ma prawo korzystać z kalkulatora prostego, umożliwiającego wykonywanie jedynie czterech podstawowych działań matematycznych (dodawania, odejmowania, mnożenia, dzielenia) oraz pierwiastkowania i obliczania procentów. Zabrania się korzystania z kalkulatorów w telefonach komórkowych oraz w systemach operacyjnych komputerów.
3. Na każdym etapie Konkursu uczeń może korzystać z brudnopisu (stanowiącego wyznaczoną i opisaną część arkusza). Po zakończeniu pracy arkusz zadań wraz z brudnopisem należy zwrócić Szkolnej Komisji Konkursowej lub Zespołowi Nadzorującemu. Zapisy w brudnopisie nie podlegają ocenie.
4. Przed rozpoczęciem rozwiązywania zadań uczeń ma obowiązek zapoznać się z instrukcją znajdującą się na pierwszej stronie arkusza, a w przypadku stwierdzenia wad technicznych (np. brakujących stron, niewyraźnego druku) – natychmiast zgłosić ten fakt przewodniczącemu komisji.
5. Podczas rozwiązywania zadań uczeń używa pióra lub długopisu z czarnym lub niebieskim tuszem (atramentem). Zabrania się używania korektora; błędne zapisy należy czytelnie przekreślić. Odpowiedzi zapisane ołówkiem nie podlegają ocenie.
6. Przy każdym zadaniu podana jest maksymalna liczba punktów, jaką można uzyskać za jego poprawne rozwiązanie.
7. Uczeń nie powinien opuszczać sali, w której odbywa się Konkurs, przed upływem czasu przeznaczonego na rozwiązanie testu, chyba że ukończył pracę z arkuszem przed czasem.
8. W uzasadnionych sytuacjach wymagających opuszczenia sali, uczeń zgłasza taką potrzebę przez podniesienie ręki i wychodzi pod opieką członka Komisji Konkursowej

lub Zespołu Nadzorującego. Fakt ten zostaje odnotowany w protokole przebiegu danego etapu Konkursu.

Rozdział 4

Zakres wiedzy i umiejętności na poszczególnych etapach Konkursu

§8. Zakres treści i wymagane umiejętności na wszystkich trzech etapach (szkolnym, rejonowym i wojewódzkim) wynikają z Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w *sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej* (Dz. U. z 2017 r. poz. 356 ze zm.).

§9. Zestawy zadań uwzględniają cele wymienione w podstawie programowej kształcenia ogólnego w części (Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 14 lutego 2017 r.) „Cele kształcenia – wymagania ogólne”. Są to:

- 1) Znajomość różnorodności biologicznej oraz podstawowych zjawisk i procesów biologicznych. Uczeń:
 - a) opisuje, porządkuje i rozpoznaje organizmy;
 - b) wyjaśnia zjawiska i procesy biologiczne zachodzące w wybranych organizmach i w środowisku;
 - c) przedstawia i wyjaśnia zależności między organizmem a środowiskiem;
 - d) wykazuje, że różnorodność biologiczna jest wynikiem procesów ewolucyjnych.
- 2) Planowanie i przeprowadzenie obserwacji oraz doświadczeń, wnioskowanie w oparciu o ich wyniki. Uczeń:
 - a) określa problem badawczy, formułuje hipotezy, planuje i przeprowadza oraz dokumentuje obserwacje i proste doświadczenia biologiczne;
 - b) określa warunki doświadczenia, rozróżnia próbę kontrolną i badawczą;
 - c) analizuje wyniki i formułuje wnioski;
 - d) przeprowadza obserwacje mikroskopowe i makroskopowe preparatów świeżych i trwałych.
- 3) Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych. Uczeń:
 - a) wykorzystuje różnorodne źródła i metody pozyskiwania informacji;
 - b) odczytuje, analizuje, interpretuje i przetwarza informacje tekstowe, graficzne i liczbowe;
 - c) posługuje się podstawową terminologią biologiczną.
- 4) Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów biologicznych. Uczeń:
 - a) interpretuje informacje i wyjaśnia zależności przyczynowo-skutkowe między zjawiskami, formułuje wnioski;

b) przedstawia opinie i argumenty związane z omawianymi zagadnieniami biologicznymi.

5) Znajomość uwarunkowań zdrowia człowieka. Uczeń:

- a) analizuje związek między własnym postępowaniem, a zachowaniem zdrowia oraz rozpoznaje sytuacje wymagające konsultacji lekarskiej;
- b) uzasadnia znaczenie krwiodawstwa i transplantacji narządów.

6) Postawa wobec przyrody i środowiska. Uczeń:

- a) uzasadnia konieczność ochrony przyrody;
- b) prezentuje postawę szacunku wobec siebie i wszystkich istot żywych;
- c) opisuje i prezentuje postawę i zachowania człowieka odpowiedzialnie korzystającego z dóbr przyrody.

§10. 1. Etap I – szkolny obejmuje zagadnienia wymienione w podstawie programowej kształcenia ogólnego z biologii (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r.) w części „Treści nauczania – wymagania szczegółowe”.

I. Organizacja i chemizm życia. Uczeń:

- 1)** przedstawia hierarchiczną organizację budowy organizmów;
- 2)** dokonuje obserwacji mikroskopowych komórki (podstawowej jednostki życia), rozpoznaje (pod mikroskopem, na schemacie, na zdjęciu lub na podstawie opisu) podstawowe elementy budowy komórki (błona komórkowa, cytoplazma, jądro komórkowe, chloroplast, mitochondrium, wakuola, ściana komórkowa) i przedstawia ich funkcje;
- 3)** porównuje budowę komórki bakterii, roślin i zwierząt, wskazując cechy umożliwiające ich rozróżnienie;
- 4)** przedstawia istotę fotosyntezy jako jednego ze sposobów odżywiania się organizmów (substraty, produkty i warunki przebiegu procesu) oraz planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące wpływ wybranych czynników na intensywność procesu fotosyntezy;
- 5)** przedstawia oddychanie tlenowe i fermentację jako sposoby uwalniania energii potrzebnej do życia (substraty, produkty i warunki przebiegu procesów) oraz planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące, że podczas fermentacji drożdże wydzielają dwutlenek węgla;
- 6)** przedstawia czynności życiowe organizmów.

II. Różnorodność życia.

1. Klasyfikacja organizmów. Uczeń:

- 1)** przedstawia zasady systemu klasyfikacji biologicznej;
- 2)** przedstawia charakterystyczne cechy organizmów pozwalające przyporządkować je do odpowiedniego królestwa.

2. Wirusy – bezkomórkowe formy materii. Uczeń:

- 1)** uzasadnia, dlaczego wirusy nie są organizmami;
- 2)** przedstawia drogi rozprzestrzeniania się i zasady profilaktyki chorób wywoływanych przez wirusy (grypa, oспа, różyczka, świnka, odra, AIDS).

3. Bakterie – organizmy jednokomórkowe. Uczeń:

- 1)** podaje miejsca występowania bakterii;
- 2)** przedstawia czynności życiowe bakterii;
- 3)** przedstawia drogi rozprzestrzeniania się i zasady profilaktyki chorób wywoływanych przez bakterie (gruźlica, borelioza, tężec, salmonelloza);
- 4)** wyjaśnia znaczenie bakterii w przyrodzie i dla człowieka.

4. Różnorodność i jedność roślin:

1) mchy – uczeń:

- a)** dokonuje obserwacji przedstawicieli mchów (zdjęcia, ryciny, okazy żywe) i przedstawia cechy ich budowy zewnętrznej,
- b)** na podstawie obecności charakterystycznych cech identyfikuje nieznany organizm jako przedstawiciela mchów;

2) paprociowe – uczeń:

- a)** dokonuje obserwacji przedstawicieli paprociowych (zdjęcia, ryciny, okazy żywe) oraz przedstawia cechy ich budowy zewnętrznej,
- b)** na podstawie obecności charakterystycznych cech identyfikuje nieznany organizm jako przedstawiciela paprociowych,
- c)** wyjaśnia znaczenie paprociowych w przyrodzie;

3) rośliny nagonasienne – uczeń:

- a)** przedstawia cechy budowy zewnętrznej rośliny nagonasiennej na przykładzie sosny,
- b)** rozpoznaje przedstawicieli rodzimych drzew nagonasiennych,
- c)** przedstawia znaczenie roślin nagonasiennych w przyrodzie i dla człowieka;

4) rośliny okrytonasienne – uczeń:

- a)** rozróżnia formy morfologiczne roślin okrytonasiennych (rośliny zielne, krzewinki, krzewy, drzewa),
 - b)** dokonuje obserwacji rośliny okrytonasiennej (zdjęcia, ryciny, okazy żywe); rozpoznaje jej organy i określa ich funkcje (korzeń, łodyga, liść, kwiat, owoc),
 - c)** rozróżnia elementy budowy kwiatu i określa ich funkcje w rozmnażaniu płciowym,
 - d)** planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące wpływ wybranego czynnika środowiska (temperatura, dostęp światła lub wody) na proces kiełkowania nasion,
 - e)** przedstawia sposoby rozprzestrzeniania się nasion,
 - f)** rozpoznaje przedstawicieli rodzimych drzew liściastych,
 - g)** przedstawia znaczenie roślin okrytonasiennych w przyrodzie i dla człowieka;
- 5)** uczeń identyfikuje nieznany organizm jako przedstawiciela jednej z grup wymienionych w pkt 1–4 na podstawie jego cech morfologicznych.

5. Grzyby – organizmy cudzożywne. Uczeń:

- 1)** przedstawia środowiska życia grzybów (w tym grzybów porostowych);
- 2)** wymienia cechy umożliwiające zaklasyfikowanie organizmu do grzybów;
- 3)** wykazuje różnorodność budowy grzybów (jednokomórkowe, wielokomórkowe);
- 4)** przedstawia wybrane czynności życiowe grzybów (odżywianie, oddychanie);
- 5)** przedstawia znaczenie grzybów w przyrodzie i dla człowieka.

6. Różnorodność i jedność świata zwierząt:

- 1)** tkanki – uczeń dokonuje obserwacji i rozpoznaje (pod mikroskopem, na schemacie, na zdjęciu lub na podstawie opisu) tkanki zwierzęce na przykładzie organizmu człowieka (tkanka

nabłonkowa, mięśniowa, łączna, nerwowa) i wskazuje ich cechy adaptacyjne do pełnienia określonych funkcji;

2) płazińce – uczeń:

- a)** przedstawia środowiska i tryb życia płazińców,
- b)** obserwuje przedstawicieli płazińców (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt,
- c)** wykazuje związek budowy morfologicznej tasiemców z pasożytniczym trybem życia,
- d)** przedstawia drogi inwazji płazińców pasożytniczych i omawia sposoby profilaktyki chorób wywoływanych przez wybrane pasożyty (tasiemiec uzbrojony i tasiemiec nieuzbrojony);

3) nicienie – uczeń:

- a)** przedstawia środowisko i tryb życia nicieni,
- b)** dokonuje obserwacji przedstawicieli nicieni (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt,
- c)** przedstawia drogi inwazji nicieni pasożytniczych (owsik) i omawia sposoby profilaktyki owsicy;

4) pierścienice (skąposzczety i pijawki) – uczeń:

- a)** przedstawia środowisko życia, cechy morfologiczne oraz przystosowania pierścienic do trybu życia,
- b)** dokonuje obserwacji poznanych przedstawicieli pierścienic (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt,
- c)** przedstawia znaczenie pierścienic w przyrodzie i dla człowieka;

5) stawonogi (skorupiaki, owady i pajęczaki) – uczeń:

- a)** przedstawia środowisko życia, cechy morfologiczne oraz tryb życia skorupiaków, owadów i pajęczaków oraz wskazuje cechy adaptacyjne umożliwiające im opanowanie różnych środowisk,
- b)** dokonuje obserwacji przedstawicieli stawonogów (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt,
- c)** przedstawia znaczenie stawonogów w przyrodzie i dla człowieka;

6) mięczaki – uczeń:

- a)** przedstawia środowisko życia, cechy morfologiczne oraz tryb życia ślimaków, małży i głowonogów,
- b)** dokonuje obserwacji przedstawicieli mięczaków (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt,
- c)** przedstawia znaczenie mięczaków w przyrodzie i dla człowieka;

7) różnorodność zwierząt bezkręgowych – uczeń identyfikuje nieznanego organizm jako przedstawiciela jednej z grup wymienionych w pkt 2–6 na podstawie jego cech morfologicznych;

8) ryby kostnoszkieletowe – uczeń:

- a)** dokonuje obserwacji przedstawicieli ryb (zdjęcia, filmy, schematy, hodowle akwariowe itd.) i przedstawia ich cechy wspólne oraz opisuje przystosowania ryb do życia w wodzie,
- b)** określa ryby jako zwierzęta zmiennocieplne,
- c)** przedstawia sposób rozmnażania i rozwój ryb,
- d)** przedstawia znaczenie ryb w przyrodzie i dla człowieka;

9) płazy bezogonowe i ogoniaste – uczeń:

a) dokonuje obserwacji przedstawicieli płazów (zdjęcia, filmy, schematy, okazy naturalne w terenie itd.) i przedstawia ich cechy wspólne oraz opisuje przystosowania płazów do życia w wodzie i na lądzie,

b) określa płazy jako zwierzęta zmiennocieplne,

c) przedstawia sposób rozmnażania i rozwój płazów,

d) przedstawia znaczenie płazów w przyrodzie i dla człowieka;

10) gady – uczeń:

a) dokonuje obserwacji przedstawicieli gadów (zdjęcia, filmy, schematy, okazy naturalne w terenie itd.) i przedstawia ich cechy wspólne oraz opisuje przystosowania gadów do życia na lądzie,

b) określa gady jako zwierzęta zmiennocieplne,

c) przedstawia sposób rozmnażania i rozwój gadów,

d) przedstawia znaczenie gadów w przyrodzie i dla człowieka;

11) ptaki – uczeń:

a) przedstawia różnorodność środowisk życia i cech morfologicznych ptaków,

b) dokonuje obserwacji przedstawicieli ptaków (zdjęcia, filmy, schematy, okazy naturalne w terenie itd.) i przedstawia ich cechy wspólne oraz opisuje przystosowania ptaków do lotu,

c) określa ptaki jako zwierzęta stałocieplne,

d) przedstawia sposób rozmnażania i rozwój ptaków,

e) przedstawia znaczenie ptaków w przyrodzie i dla człowieka;

12) ssaki łżyskowe – uczeń:

a) przedstawia różnorodność środowisk życia i cech morfologicznych ssaków,

b) dokonuje obserwacji przedstawicieli ssaków (zdjęcia, filmy, schematy, okazy naturalne w terenie itd.) i przedstawia ich cechy wspólne,

c) określa ssaki jako zwierzęta stałocieplne,

d) przedstawia sposób rozmnażania i rozwój ssaków,

e) przedstawia znaczenie ssaków w przyrodzie i dla człowieka;

13) różnorodność zwierząt kręgowych – uczeń:

a) identyfikuje nieznany organizm jako przedstawiciela jednej z gromad kręgowców wymienionych w pkt 8–12 na podstawie jego cech morfologicznych;

b) porównuje grupy kręgowców pod względem cech morfologicznych, rozmnażania i rozwoju oraz wykazuje związek tych cech z opanowaniem środowisk ich życia;

c) przedstawia przykłady działań człowieka wpływających na różnorodność ryb, płazów, gadów, ptaków i ssaków.

2. Etap I – szkolny obejmuje następujące zagadnienia poszerzające treści podstawy programowej kształcenia ogólnego z biologii (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r.):

- 1) Znaczenie biologiczne makroelementów, w tym pierwiastków biogennych,
- 2) Znaczenie biologiczne wybranych mikroelementów (Fe, I, F),
- 3) Rola wody w życiu organizmów w oparciu o jej właściwości fizykochemiczne,
- 4) Znaczenie biologiczne węglowodanów i rozróżnianie: monosacharydów (glukoza, fruktoza, galaktoza, ryboza i deoksyryboza), disacharydów: (sacharoza, laktoza,

maltoza), polisacharydów (skrobia, glikogen i celuloza) (nie będzie wymagana znajomość wzorów strukturalnych ani wiązań chemicznych występujących w cząsteczkach disacharydów i polisacharydów),

- 5) Biologiczne znaczenie białek (kolagen, keratyna, hemoglobina i mioglobina), wpływ czynników fizykochemicznych na białko (koagulacja i denaturacja),
- 6) Biologiczne znaczenie lipidów (tłuszcze właściwe, woski, fosfolipidy, karotenoidy, cholesterol),
- 7) Związek budowy błony biologicznej z pełnionymi funkcjami,
- 8) Rodzaje transportu do i z komórki (dyfuzja prosta, dyfuzja wspomagana, transport aktywny, transport pęcherzykowy),
- 9) Rola błony komórkowej w procesach osmotycznych (wpływ roztworów o różnym stężeniu na zjawisko osmozy).

§11. 1. Etap II – rejonowy obejmuje zagadnienia wymienione w podstawie programowej kształcenia ogólnego z biologii (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r.) w części „Treści nauczania – wymagania szczegółowe” etapu I – szkolnego oraz następujące działy tematyczne podstawy programowej z biologii (szkoła podstawowa):

III. Organizm człowieka.

1. Skóra. Uczeń:

- 1) przedstawia funkcje skóry;
- 2) rozpoznaje elementy budowy skóry (na modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz określa związek budowy tych elementów z funkcjami pełnionymi przez skórę;
- 3) uzasadnia konieczność konsultacji lekarskiej w przypadku rozpoznania niepokojących zmian na skórze;
- 4) podaje przykłady chorób skóry (grzybice skóry, czerniak) oraz zasady ich profilaktyki;
- 5) określa związek nadmiernej ekspozycji na promieniowanie UV ze zwiększonym ryzykiem występowania i rozwoju chorób nowotworowych skóry.

2. Układ ruchu. Uczeń:

- 1) rozpoznaje (na schemacie, rysunku, modelu, według opisu itd.) elementy szkieletu osiowego, obręczy i kończyn;
- 2) przedstawia funkcje kości; określa cechy budowy fizycznej kości;
- 3) przedstawia rolę i współdziałanie mięśni, ścięgien, kości i stawów w wykonywaniu ruchów;
- 4) analizuje wpływ aktywności fizycznej na prawidłową budowę i funkcjonowanie układu ruchu;
- 5) podaje zasady profilaktyki skrzywień kręgosłupa.

3. Układ pokarmowy i odżywianie się. Uczeń:

- 1) rozpoznaje (na schemacie, rysunku, modelu, według opisu itd.) elementy układu pokarmowego; przedstawia ich funkcje oraz określa związek budowy tych elementów z pełnioną funkcją;
- 2) rozpoznaje (na schemacie, rysunku, modelu, według opisu itd.) rodzaje zębów oraz określa ich znaczenie w mechanicznej obróbce pokarmu; przedstawia przyczyny próchnicy i zasady jej profilaktyki;
- 3) przedstawia źródła i określa znaczenie składników pokarmowych (białka, cukry, tłuszcze, witaminy, sole mineralne i woda) dla prawidłowego funkcjonowania organizmu;

4) wyjaśnia rolę błonnika w funkcjonowaniu układu pokarmowego oraz uzasadnia konieczność systematycznego spożywania owoców i warzyw;

5) uzasadnia konieczność stosowania diety zróżnicowanej i dostosowanej do potrzeb organizmu (wiek, płeć, stan zdrowia, aktywność fizyczna itp.), przedstawia i analizuje konsekwencje zdrowotne niewłaściwego odżywiania (otyłość, anoreksja, bulimia, cukrzyca);

6) podaje przykłady chorób układu pokarmowego (WZW A, WZW B, WZW C, rak jelita grubego) oraz zasady ich profilaktyki.

4. Układ krążenia. Uczeń:

1) rozpoznaje elementy budowy układu krążenia (na schemacie, rysunku, według opisu itd.) i przedstawia ich funkcje;

2) analizuje krążenie krwi w obiegu małym i dużym;

3) przedstawia rolę głównych składników krwi (krwinki czerwone i białe, płytki krwi, osocze);

4) wymienia grupy krwi układu ABO i Rh oraz przedstawia społeczne znaczenie krwiodawstwa;

5) przedstawia zasady prawidłowego pomiaru ciśnienia tętniczego krwi i stosuje się do tych zasad podczas wykonywania pomiaru;

6) analizuje wpływ aktywności fizycznej i prawidłowej diety na funkcjonowanie układu krążenia;

7) podaje zasady profilaktyki chorób układu krążenia (miażdżyca, nadciśnienie tętnicze, zawał serca);

8) uzasadnia konieczność okresowego wykonywania badań kontrolnych krwi, pomiaru tętna i ciśnienia tętniczego.

5. Układ odpornościowy. Uczeń:

1) wskazuje lokalizację (na schemacie, rysunku, według opisu itd.) węzłów chłonnych oraz określa ich funkcje;

2) rozróżnia odporność wrodzoną i nabytą;

3) przedstawia istotę działania szczepionek; podaje wskazania zastosowania szczepionek i uzasadnia konieczność stosowania obowiązkowych szczepień;

4) przedstawia znaczenie przeszczepów oraz zgody na transplantację narządów;

5) określa alergię jako nadwrażliwość układu odpornościowego na określony czynnik;

6) określa AIDS jako zaburzenie mechanizmów odporności.

6. Układ oddechowy. Uczeń:

1) rozpoznaje elementy budowy układu oddechowego (na schemacie, modelu, rysunku, według opisu itd.) i przedstawia ich funkcje oraz określa związek budowy tych elementów z pełnioną funkcją;

2) przedstawia mechanizm wentylacji płuc (wdech i wydech);

3) analizuje przebieg wymiany gazowej w tkankach i w płucach; planuje i przeprowadza doświadczenie wykrywające obecność dwutlenku węgla oraz pary wodnej w powietrzu wydychanym;

4) analizuje wpływ palenia tytoniu (bierne i czynne), zanieczyszczeń pyłowych powietrza na stan i funkcjonowanie układu oddechowego;

5) podaje przykłady chorób układu oddechowego (angina, gruźlica, rak płuca) oraz zasady ich profilaktyki.

7. Układ moczowy i wydalanie. Uczeń:

- 1) przedstawia istotę procesu wydalania i podaje przykłady substancji, które są wydalone z organizmu człowieka (mocznik, dwutlenek węgla) oraz wymienia narządy biorące udział w ich wydalaniu;
 - 2) rozpoznaje elementy układu moczowego (na modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz przedstawia ich funkcje;
 - 3) podaje przykłady chorób układu moczowego (zakażenia dróg moczowych, kamica nerkowa) oraz zasady ich profilaktyki;
 - 4) przedstawia znaczenie badania moczu w diagnostyce zakażeń układu moczowego, kamicy nerkowej i cukrzycy.
- 8. Układ nerwowy. Uczeń:**
- 1) rozpoznaje elementy ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego (na modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz określa ich funkcje;
 - 2) opisuje łuk odruchowy i wymienia rodzaje odruchów; dokonuje obserwacji odruchu kolanowego;
 - 3) przedstawia sposoby radzenia sobie ze stresem;
 - 4) przedstawia znaczenie snu w prawidłowym funkcjonowaniu układu nerwowego;
 - 5) przedstawia negatywny wpływ na funkcjonowanie układu nerwowego niektórych substancji psychoaktywnych: alkoholu, nikotyny (w tym w e-papierosach) oraz nadużywania kofeiny; przedstawia zagrożenia związane z zażywaniem narkotyków, środków dopingujących i dopalaczy.
- 9. Narządy zmysłów. Uczeń:**
- 1) rozpoznaje elementy budowy oka (na modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz przedstawia ich funkcje w powstawaniu obrazu;
 - 2) przedstawia przyczyny powstawania oraz sposoby korygowania wad wzroku (krótkowzroczność, dalekowzroczność);
 - 3) rozpoznaje elementy budowy ucha (na modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz przedstawia ich funkcje;
 - 4) opisuje wpływ hałasu na zdrowie człowieka;
 - 6) przedstawia rolę zmysłu równowagi, smaku, węchu i dotyku; wskazuje umiejscowienie receptorów właściwych tym zmysłom oraz planuje i przeprowadza doświadczenie sprawdzające gęstość rozmieszczenia receptorów w skórze różnych części ciała.
- 10. Układ dokrewny. Uczeń:**
- 1) wymienia gruczoły dokrewne (przysadka, tarczyca, trzustka, nadnercza, jądra i jajniki); wskazuje ich lokalizację i podaje nazwy hormonów wydzielanych przez nie (hormon wzrostu, tyroksyna, insulina, glukagon, adrenalina, testosteron, estrogeny i progesteron) oraz przedstawia rolę tych hormonów;
 - 2) przedstawia antagonistyczne działanie insuliny i glukagonu.
- 11. Rozmnażanie i rozwój. Uczeń:**
- 1) rozpoznaje elementy budowy układu rozrodczego męskiego i żeńskiego (na schemacie, według opisu itd.) oraz podaje ich funkcje;
 - 2) opisuje fazy cyklu miesięczkowego kobiety;
 - 3) określa rolę gamet w procesie zapłodnienia;
 - 4) wymienia etapy rozwoju prenatalnego człowieka (zygota, zarodek, płód) i wyjaśnia wpływ alkoholu i nikotyny na rozwój zarodka i płodu;

- 5) przedstawia cechy fizycznego, psychicznego i społecznego dojrzewania człowieka;
- 6) przedstawia zasady profilaktyki chorób przenoszonych drogą płciową;
- 7) uzasadnia konieczność wykonywania badań kontrolnych jako sposobu wczesnego wykrywania raka piersi, raka szyjki macicy i raka prostaty.

IV. Homeostaza. Uczeń:

- 1) analizuje współdziałanie poszczególnych układów narządów w utrzymaniu niektórych parametrów środowiska wewnętrznego na określonym poziomie (temperatura, ilość wody w organizmie);
- 2) analizuje informacje dotyczące dołączanych do leków oraz wyjaśnia, dlaczego nie należy bez wyraźnej potrzeby przyjmować leków ogólnodostępnych i suplementów;
- 3) uzasadnia, że antybiotyki i inne leki należy stosować zgodnie z zaleceniem lekarza (dawka, godziny przyjmowania leku i długość kuracji).

2. Etap II – rejonowy obejmuje następujące zagadnienia poszerzające treści podstawy programowej kształcenia ogólnego z biologii (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r.):

- 1) Związek budowy tkanek zwierzęcych (ludzkich) i narządów człowieka z pełnioną przez nie funkcją,
- 2) Rodzaje, budowa i występowanie połączeń ścisłych (więzozrosty, kościorosty i chrząstkozrosty) w szkieletcie człowieka,
- 3) Rola białek pełnowartościowych i niepełnowartościowych, NNKT w odżywianiu,
- 4) Związek budowy odcinków przewodu pokarmowego człowieka z pełnioną przez nie funkcją,
- 5) Trawienie białek, węglowodanów i tłuszczów w przewodzie pokarmowym człowieka (produkty końcowego trawienia węglowodanów, białek i trójglicerydów),
- 6) Miejsce wchłaniania i transport składników pokarmowych do komórek (przez krew lub limfę),
- 7) Sposób wykorzystywania przez organizm człowieka glukozy, aminokwasów, glicerolu i kwasów tłuszczowych,
- 8) Wpływ mikrobiomu (mikrobioty) na funkcjonowanie organizmu człowieka,
- 9) Rodzaje odporności: swoista i nieswoista, komórkowa i humoralna, mechanizm powstawania odporności komórkowej i humoralnej (podobieństwa i różnice),
- 10) Sposoby nabywania odporności swoistej (czynny i bierny),
- 11) Typy sieci naczyń włosowatych (rozpoznawanie i lokalizacja w organizmie człowieka),
- 12) Znaczenie krążenia wieńcowego i automatyzmu serca dla pracy serca,
- 13) Mechanizm sprzężenia zwrotnego ujemnego na osi podwzgórze-przysadka-gruczoł na przykładzie regulacji wydzielania hormonów tarczycy (T3, T4),
- 14) Rola skóry w syntezie prowitaminy D.

§12. 1. Etap III – wojewódzki obejmuje zagadnienia wymienione w podstawie programowej kształcenia ogólnego z biologii (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r.) oraz umiejętności etapu I i II – oraz następujące działy tematyczne podstawy programowej z biologii (szkoła podstawowa):

V. Genetyka. Uczeń:

- 1)** przedstawia strukturę i rolę DNA;
- 2)** wskazuje znaczenie struktury podwójnej helisy w procesie replikacji DNA; podaje znaczenie procesu replikacji DNA;
- 3)** opisuje budowę chromosomu (chromatydy, centromer) i podaje liczbę chromosomów komórek człowieka oraz rozróżnia autosomy i chromosomy płci;
- 4)** przedstawia znaczenie biologiczne mitozy i mejozy, rozróżnia komórki haploidalne i diploidalne;
- 5)** przedstawia nowotwory jako skutek niekontrolowanych podziałów komórkowych oraz przedstawia czynniki sprzyjające ich rozwojowi (np. niewłaściwa dieta, składniki dymu tytoniowego, niewłaściwy tryb życia, promieniowanie UV, promieniowanie X, zanieczyszczenia środowiska, wirus HPV);
- 6)** przedstawia dziedziczenie jednogenowe, posługując się podstawowymi pojęciami genetyki (fenotyp, genotyp, gen, allel, homozygota, heterozygota, dominacja, recesywność);
- 7)** przedstawia dziedziczenie płci u człowieka;
- 8)** wyjaśnia dziedziczenie grup krwi człowieka (układ ABO, czynnik Rh);
- 9)** określa, czym jest mutacja oraz wymienia możliwe przyczyny ich występowania (mutacje spontaniczne i wywołane przez czynniki mutagenne);
- 10)** podaje przykłady chorób genetycznych człowieka warunkowanych mutacjami (mukowiscydoza, zespół Downa).

VI. Ewolucja życia. Uczeń:

- 1)** wyjaśnia istotę procesu ewolucji organizmów i przedstawia źródła wiedzy o jej przebiegu;
- 2)** wyjaśnia na przykładach, na czym polega dobór naturalny i sztuczny oraz przedstawia różnice między nimi;
- 3)** przedstawia podobieństwa i różnice między człowiekiem, a małpami człekokształtnymi jako wynik procesów ewolucyjnych.

VII. Ekologia i ochrona środowiska. Uczeń:

- 1)** wskazuje żywe i nieożywione elementy ekosystemu oraz wykazuje, że są one powiązane różnorodnymi zależnościami;
- 2)** opisuje cechy populacji (liczebność, zagęszczenie, rozrodczość, śmiertelność, struktura przestrzenna, wiekowa i płciowa);
- 3)** analizuje oddziaływania antagonistyczne: konkurencję wewnątrzgatunkową i międzygatunkową, pasożytnictwo, drapieżnictwo i roślinożerność;
- 4)** analizuje oddziaływania nieantagonistyczne: mutualizm i komensalizm;
- 5)** przedstawia strukturę troficzną ekosystemu, rozróżnia producentów, konsumentów (I-go i dalszych rzędów) i destrucentów oraz przedstawia ich rolę w obiegu materii i przepływie energii przez ekosystem;
- 6)** analizuje zależności pokarmowe (łańcuchy pokarmowe i sieci troficzne), konstruuje proste łańcuchy pokarmowe (łańcuchy spasilania) oraz analizuje przedstawione (w postaci schematu) sieci i łańcuchy pokarmowe;
- 7)** analizuje zakresy tolerancji organizmu na wybrane czynniki środowiska (temperatura, wilgotność);
- 8)** przedstawia odnawialne i nieodnawialne zasoby przyrody oraz propozycje racjonalnego gospodarowania tymi zasobami zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju;

9) przedstawia zagrożenia dla środowiska przyrodniczego wynikające z działań człowieka, w tym z antropogenicznej zmiany klimatu, a także sposoby zwalczania tych zagrożeń.

VIII. Zagrożenia różnorodności biologicznej. Uczeń:

- 1) przedstawia pojęcie różnorodności biologicznej;
- 2) analizuje wpływ człowieka na różnorodność biologiczną;
- 3) uzasadnia konieczność ochrony różnorodności biologicznej;
- 4) przedstawia wybrane formy ochrony przyrody w Polsce (parki narodowe, rezerваты przyrody, ochrona gatunkowa, pomniki przyrody) oraz uzasadnia konieczność ich stosowania dla zachowania gatunków i ekosystemów.

2. Etap III – wojewódzki obejmuje następujące zagadnienia poszerzające treści podstawy programowej kształcenia ogólnego z biologii (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r.):

- 1) Zasada komplementarności – połączenie ze sobą obu nici DNA (ilość wiązań wodorowych pomiędzy komplementarnymi zasadami w parach i konsekwencje wynikające z liczby wiązań wodorowych),
- 2) Znaczenie replikacji DNA w procesie przekazywania informacji genetycznej,
- 3) Zapis i analiza krzyżówek genetycznych (w tym krzyżówek testowych) oraz określanie prawdopodobieństwa wystąpienia określonych genotypów i fenotypów oraz stosunku fenotypowych w określonych pokoleniach potomnych (w tym cechy warunkowane przez allele wielokrotne),
- 4) Dziedziczenie jednogenowe, dwugenowe i wielokrotne (dominacja pełna i niepełna oraz kodominacja),
- 5) Dziedziczenie płci i cech sprzężonych z płcią u człowieka (daltonizm i hemofilia),
- 6) Organizmy zmodyfikowane genetycznie – sposób otrzymywania GMO. GMO, a organizm transgeniczny. Przykłady wykorzystania GMO,
- 7) Zmiany liczebności populacji w układzie zjadający i zjadany,
- 8) Adaptacje drapieżników, pasożytów i roślinożerców do zdobywania pokarmu,
- 9) Obronne adaptacje ofiar drapieżników, żywicieli pasożytów i zjadanych roślin,
- 10) Przepływ energii i obieg materii w ekosystemie.

Rozdział 5

Literatura zalecana w przygotowaniu się do konkursu

§13. Podstawowym źródłem informacji dla uczniów przystępujących do Konkursu są podręczniki i karty pracy ucznia do nauki biologii w klasie 5, 6, 7 i 8 szkoły podstawowej (wydawnictwa Nowa Era i Operon) dopuszczone przez MEN do użytku szkolnego, przeznaczone do kształcenia ogólnego, uwzględniające aktualnie obowiązującą podstawę programową kształcenia ogólnego w szkole podstawowej – ze szczególnym uwzględnieniem zadań o charakterze problemowym.

§14. Pozostałe pozycje uwzględniające zagadnienia arkuszy konkursowych:

- 1) Helmin A., Holeczek J., „NOWA Biologia na czasie 1”. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Rok 2024 (zakres podstawowy) – wydawnictwo Nowa Era - (etap I, II, III)

- 2) Holeczek J., Helmin A., „NOWA Biologia na czasie 2”. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Rok 2025 (zakres podstawowy) – wydawnictwo Nowa Era – (etap II, III)
- 3) Holeczek J., „NOWA Biologia na czasie 3”. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Rok 2026 (zakres podstawowy) – wydawnictwo Nowa Era – (etap III)
- 4) Atlas anatomiczny „Tajemnice ciała”. Atlas anatomiczny z elementami fizjologii, histologii, cytologii i genetyki. Konsultacje merytoryczne: dr Robert Stawarz. Rok 2011 – wydawnictwo Nowa Era – (etap II, III)
- 5) Biologia Campbella (praca zbiorowa) Dom Wydawniczy REBIS. Rok 2016 – (etap I, II, III):
 - a) zagadnienie 3.2 – Cztery emergentne właściwości wody wpływające na powstanie warunków umożliwiających życie na Ziemi.
 - b) zagadnienie 5.2 – Węglowodany służą jako paliwo i materiał budulcowy.
 - c) zagadnienie 5.3 – Lipidy stanowią odrębną grupę cząsteczek hydrofobowych.
 - d) zagadnienie 5.4 – Białka mają zróżnicowaną strukturę, z której wynika szeroki zakres pełnionych przez nie funkcji.
 - e) zagadnienie 5.5 – Kwasy nukleinowe są magazynem, nośnikiem i przekaznikiem informacji genetycznej.
 - f) zagadnienie 7.1 – Błony biologiczne to płynna mozaika lipidów i białek.
 - g) zagadnienie 7.2 – Selektywna przepuszczalność błony wynika z jej budowy.
 - h) zagadnienie 7.3 – Transport bierny polega na dyfuzji substancji przez błonę bez ponoszenia nakładów energetycznych.
 - i) zagadnienie 7.4 – W transporcie aktywnym do przemieszczania substancji wbrew jej gradientowi jest wymagany nakład energii.
 - j) zagadnienie 7.5 – Masowy transport przez błonę komórkową zachodzi na drodze egzocytozy i endocytozy.
 - k) zagadnienie 14.3 – Wzorce dziedziczenia są często bardziej skomplikowane niż proste przewidywania genetyki mendlowskiej (jedynie stopnie dominacji i allele wielokrotne) **bez pleiotropii, epistazy, dziedziczenia poligenicznego (geny kumulatywne).**
 - l) Tabela 40.1 – Układy narządów u ssaków.
 - m) Rycina 40.5 – Budowa i funkcje tkanek zwierzęcych.
 - n) zagadnienie 41.3 – Narządy wyspecjalizowane w kolejnych etapach odżywiania tworzą układ pokarmowy ssaków.
 - o) zagadnienie 42.6 – Oddychanie wentyluje płuca.
 - p) zagadnienie 54.1 – Interakcje biocenotyczne można podzielić na korzystne, szkodliwe i obojętne dla uczestniczących w nich gatunków.
 - q) Rycina 55.14 – Krążenie wody i pierwiastków biogennych.